

LIGA ROMÂNĂ

REVISTA SĂPTĂMÎNALĂ

PENTRU

INTERESELE UNITĂȚII CULTURALE A TUTUROR ROMÂNILOR

APARE ÎN FIE-CARE DUMINICĂ

Anul II. — No. 3

19 Ianuarie, 1897

UNITATE ÎN ACȚIUNE

Delegații Secțiunilor din țară și străinătate ale Ligii, au consfințit cu votul lor aproape unanim înțelegerea intervenită între cele două comitete executive ale Ligii, alegând ast-fel în locul acestor din urmă un singur comite central executiv.

Diferendul care divizase Liga nu mai există; nu mai există două Ligă, nu mai există două feluri de a vedea în chestiunea națională: unitatea s'a realizat în Ligă și, sperăm, că și în chestiunea națională.

De aci înainte privirile tuturor Românilor de inimă n'au să mai fie îndreptate de cît asupra prezentului și a viitorului.

În Transilvania și Ungaria trei milioane de Români, sînge din sîngele nostru, neam din neamul nostru, sunt amenințați cu exterminarea națională.

Toate arteriile vieții lor naționale sunt legate, toate mișcările vieții lor publice sunt puse la discrețiunea autorităților însărcinate cu desființarea individualității lor.

În Bucovina valurile Slavismului se izbesc cu furie de existența coboritorilor vechii Moldove, și din nefericire, Români dau mereu îndărăt, iar Rutenii înaintează. Cărturarii români din Bucovina își dau toate silințele posibile spre a pune o stavilă curentului slav, dar aceste silințe singuratică sunt prea slabe ca să poată avea succese reale.

Numărul total al Românilor din Bucovina este de 230,000, al Rutenilor *et cetera* tot atît de mare, cu deosebirea

esențială însă, că acești din urmă se bucură de sprijinul guvernului austriac, al Rutenilor din Galiția și chiar al Polonilor, sprijin ce le dă o forță covârșitoare față de elementul românesc.

Ast-fel în Transilvania, în Ungaria și Bucovina Români sunt atacați pe toată linia, cu sistem și cu o crîncenă consecință.

Tot așa de prigoniiți sunt Români și în celelalte State în cari soarta și vremea i-a așezat.

Și cînd căutăm a ne da seama despre resunetul ce ar fi să trezească suferințele lor aici, în Țară, inima ți se strînge, cînd vezi indiferența noastră față de aceste primejdii înălțate jur-împrejurul nostru.

Cîți va ani de interesare pentru chestiunea națională au fost suficienți, ca imediat o reacțiune disproporționată să se producă și să răcească entuziasmul nostru.

Să sperăm, că această indiferență n'are să intre în firea noastră, să sperăm, că în definitiv ne-am păstrat cu toții vederea limpede și conștiința clară despre situația în care ne găsim, și că nu e nevoie, decît de o organizare a forțelor noastre, ca toate calitățile ce au distins luptele neamului nostru de nou să se trezească în noi, și să ne încălzească în apărarea intereselor noastre comune.

În această ordine de idei va trebui să ne avîntăm mai departe și să căutăm, ca sub impulsivitatea evenimentelor din urmă, sub țăria efectului pe care l'a produs unirea în Ligă, să procedăm în viitor.

CONGRESUL LIGII

Duminică, 12 Ianuarie, la orele 9 s'au întrunit în Sala Hugo delegații Secțiunilor Ligii, pentru a întări prin voturile lor, înțelegerea stabilită de cele 2 comitete centrale.

Intrunirea a fost presidată de cel mai în vîrstă președinte de Secțiune, de d-l S. Beiorescu (Bărlad), asistat de d-nii Romanescu (Ploești), Vintilă Roseti (București), Dr. Inotescu (Buzău) și Dr. Blasiau (R.-Sărat), cite și patru președinți de Secțiuni.

Cel d'întii care ia cuvîntul, e d-l *Periețeanu Buzău*. D-sa după ce mulțumește delegaților pentru participarea lor, dă cetire actului de înțelegere încheiat de d-nii Vlădescu, Nenitescu, Periețeanu Buzău și B. Delavrancea, delegații celor 2 comitete centrale, prin care se stabilește:

1) Alcătuirea unui singur comitet.
2) Desemnarea persoanelor care vor face parte din acest comitet.

3) Continuarea revistei «Liga Română» și împlinirea cheltueilor necesitate de ea din casa Ligei.

După d-sa ia cuvîntul d-l *G. Ionescu* (Göbl), care arată satisfacția și mulțumirea ce a coprins pe toți Români la vestea, că s'au aplanat neînțelegerile în Ligă. Felicită pe toți cei ce au lucrat la această împăcare, și doarește ca Liga să 'și ia din nou avîntul pe care trebuie să 'l aibă.

D-l *Valerian Urseanu* spune, că la baza ori-cărei înțelegeri trebuie să fie dreptatea, și drept este a figura în comitet d-l V. A. Urechia.

D-sa n'are nimic de reproșat contra vre unui membru din lista alcătuită, dar doarește, ca printre ei să figureze și cel ce a lucrat așa de mult în Ligă, d-l V. A. Urechia.

D-l *V. A. Urechia* mulțumește d-lui *Urseanu*, dar roagă adunarea să voteze lista așa cum este, căci principalul lucru aci este *impăcarea*, iar d-sa va lucra și de aci înainte în Liga ca simplu soldat.

D-l *Badenschi* (Brăila) arată în scurt meritele d-lui Urechia și propune a se aclama d-sa de președinte onorific al Ligii.

D-l *Nenitescu* spune, că deja d-l Urechia

e președinte onorific din Maiu, dar pentru a da o mai puternică confirmare votului dat de Congresul din Maiu în această privință, d-sa se asociază propunerii d lui *Badenschi*.

D-l *Tărnoveanu* (Craiova) spune, că acum cînd înțelegerea e stabilită, n'avem alt-ceva de făcut de cit să alegem comitetul central al Ligei, așa cum ni s'a propus de către cei ce au pus bazele împăcării.

Se pune la vot prin aclamațiune alegerea d-lui Urechia ca președinte de onoare al Ligii, și se primește.

Se procedează la votarea, cu buletine, a membrilor comitetului central.

Votați 107. Sunt aleși cu unanimitate:

Membrii d-nii: 1) Barbu St. Delavrancea; A. D. Florescu; 3) Ionel C. Grădișteanu; 4) Al. Lupașcu; 5) Vasile Miculescu; 6) Dim. Nenitescu; 7) Barbu Păltineanu; 8) S. Periețeanu-Buzău; 9) Mihail Vlădescu. Censori: 1) Zefir Herescu; 2) C. Rădulescu-Motru; 3) Anton Vanicu.

Sedința se ridică la orele 11 $\frac{1}{2}$.

Seara s'a dat un banchet de 80 de taci-muri în Sala Hotelului Union. Au luat parte, în afară de membrii comitetului și între alții și d-nii I. Coroianu, Arhimandritul Dionisie, dr. Obreja, I. Bogdan, dr. Istrati, dr. Onciu, dr. Antipa, Alimăneșteanu, etc.

Seria toasturilor a deschis-o d-l *Periețeanu-Buzău* dorind ca frații de peste munți să stabilească în sinul lor o armonie reală.

D-l *Mihail Vlădescu* salută pe delegații din provincie și accentuează, că numai cu sprijinul acestora comitetul central va putea îndeplini misiunea sa. Inchină pentru delegații din provincie.

D-l *Chetianu* (Craiova) salută pe nou alesul comitet al Ligii, îl încredințează de concursul Secțiunilor din provincie, și insistînd mai ales asupra importanței elementului român, ca element *latin* în Orient, exprimă credința că Români vor trebui să biruească, mai cu seamă dacă cu toții vor da mîna și vor proceda în comun acord. Inchină paharul său în sănătatea noului comitet.

D-l *Iuliu Coroianu*. (de la Cluj) declară, că restabilirea păcii și a concordiei în sinul Ligii va înveseli inimile tuturor Românilor de peste munți, și urează, ca pacea din țară să fie perfectă și durabilă.

Mai vorbesc apoi d-nii *Tamara* pentru noul comitet, *Cancicov* pentru presă, *Barbu Păltineanu* pentru tinerimea universitară, *Miculescu* pentru generațiunea bătrână ce luptă, *E. Frunzescu* pentru popor și armonia ce trebuie să existe între situația intelectuală și materială a acestuia.

În fine d-l *Barbu Delavrancea* regretind că generațiunii actuale îi lipsește entuziasmul și că prea să perde în calcule reci, că «prea e înțeleaptă», face o splendidă pledoarie pentru idealurile poporului român, și crede că în vederea lor pacea dintre Români de aici și de peste munți va deveni sinceră și de durabil efect.

Impresia acestui discurs a fost covârșitoare.

Toi.

MOMENTUL NATIONAL ÎN CULTURĂ

II

E ceva artificial și trecător această conștiință națională ?

Sunt mulți utopiști, cari plecând din teoria monogenistă a grupărilor sociale, cred că această divisiune a omenirii în atâtea popoare și limbi ar fi nefirească, și toți acești ideologi țin să declameze din când în când despre ștergerea caracterelor distinctive ale naționalităților, și despre contopirea acestora în noțiunea generală a umanității. Cu chipul acesta omenirea ar înceta a mai fi mosaicul lingvistic și cultural de astăzi. Toți cei ce vorbesc astfel își închipuiesc, că umanitatea ar fi având o conștiință unitară, și că diversitatea limbilor și a civilizațiilor ar constitui o nenorocire pentru cultura generală și omogenă a umanității.

Concepția aceasta are aceiași valoare sociologică, pe care o poartă avea d. p. legenda creștină, care ne spune, că neamurile și limbele au început a se diferenția în urma blestemului, ce căzuse asupra Turnului Babilonului....

Dar acea concepție devine o curată aberațiune când ea, neținând seamă de realitate, mai are pretențiunea de a îndruma grupările sociale pe calea omogenizării conștiente, făurind argumente pentru cosmopolitism, și căutând a crea un curent de dispreț pentru luptele naționale ale popoarelor.

Să vedem, ce zice știința în privința aceasta. Și aci trebuie să ne adresăm *sociologiei*, pentru că al ei rol este a stabili

legile evoluțiunii naturale a grupărilor sociale, care alcătuiesc noțiunea generală a omenirii.

Unul dintre sociologii moderni, *Gumpłowicz*, discutind antagonismul dintre teoria *individualistă* și *colectivistă* a fenomenelor sociale, zice:

«Atit teoriile ce căutaă să explice «lumea socială», cit și pretențiunile de a da acestei lumi o construcție politică oare-care, porneauă când de la individ, când de la «omenire»—și toate deosebirile, partidele și aspirațiile pe tărîmul științelor și luptelor sociale se învîrteaă în tot-d'a-una în jurul acestor antagonisme: *a individului și a omenirii*. Un alt punct de vedere nu exista, —*calea de mijloc* nu era văzută, cel puțin în teorie.

Unii susțineau, că izvorul întregii dezvoltări sociale și unicul motor al tuturor acțiunilor omeniești este egoismul și interesul personal (Smithianismul și filosofia materialistă); alții accentueau faptul devotamentului și al sacrificiului individului în interesul comunității, și opuneaă egoismului și interesului personal: «iubirea de aproapele», «altruismul»... Ceea-ce se află între aceste două concepții a fost scăpat din vedere,—dar tocmai aci este *realitatea faptelor*, a cărei expresie este adevărul.

Amindouă aceste afecte: *egoismul* și *simpatia*, sau dacă vreți, nici unul nu este motorul faptelor noastre și al dezvoltării sociale; pentru-că nu unul *singur* din aceste momente, și nici unul din ele în *acea*

măsură, în care era socotit, este izvorul acestei evoluții. Să adăogăm însă la fiecare din aceste cuvinte calificativul *social*, și să dăm acestui calificativ importanța, *nu* a totalității abstracte (a omenirei), ci a cercului social limitat, a cercului singenic și vom fi găsit acea cale mijlocie, pe care or ce filosofie socială a scăpat o din vedere.

Nu egoismul personal este motorul dezvoltării sociale, — ci *egoismul social*: nu devotamentul către totalitatea omenirei, nu iubirea de-apropelui în sensul larg și universal al învățaturii creștine, nu simpatia față cu «omenirea», ci simpatia socială, *devotamentul gata de sacrificii și plin de iubire față de o comunitate socială firească*. Omul nu este atit de rău precum îl descrie materialismul brut, — dar nici atit de larg la suflet precum îl dorește învățatura creștină. El nu este nici drac, nici inger, — el nu e de cit *om*.

Inlăntuit de o comunitate cu legăturile singelui, ale moravurilor și ale felului de gândire egoismul său este *social*, simpatia sa este *socială*.

In egoismul social se cuprinde simpatie socială, iar simpatia socială constituie egoismul social. Să numim unitatea acestor două sentimente: *singenism*, și am găsit motorul întregii evoluții sociale, și in acelaș timp cheia veritabilă pentru explicația ei¹⁾.

Acest sentiment *singenetic* general, precum îl numește *Gumplowicz*, este fondul *sentimentului național*.

Singenismul, zice sociologul nostru in o altă scriere a sa, este și el una dintre acele eterne și naturale legi sociale. a cărei existență istoria și experiența ne-o arată tot-d'a-una și pretutindenī, deși in forme adaptate celor mai deosebite grade de cultura și formațiunii sociale.

Dacă istoria este un proces natural, dacă fenomenele ce se repetă in ea tot-d'a-una și pretutindenī corespund unor legi tari și nestrămutate, atunci și *singenismul* trebuie să corespundă unei asemenea legi eterne și nestrămutate a naturei. El este deci un sentiment al indivizilor, in virtutea, căruia

ei se simt mai mult sau mai puțin atrași, și mai *strîns legați de un oare-care grup social*, de cit de altul.

Fără indoială, că acest sentiment, ca toate sentimentele omenestii, trebuie să aibă vr'o cauză oare care, o premisă din care rezultă drept consecință, un izvor din care curge.

Să cercetăm deci in experiență și in istorie baza reală, fundamentul, ca să zic așa, al acestui sentiment. Sentimentul cel mai primitiv, existent încă inainte de orice dezvoltare socială și care a născut *singenismul* este legătura de comunitate a tribului. Acest sentiment originar, *singenetic* s'a păstrat pină in ziua de astăzi *in toată firea sa și in toată vigoarea sa*. El leagă pe membrii cercurilor consingene și grupurile sociale cari au conștienta, sau cel puțin credința, despre o comunitate de origină.

După natura sa, el este *un sentiment de egalitate firească, un sentiment de identitate a ființei*, care de cind e lumea, și in virtutea unui instinct *firesc* și a unei simpatii *preștii, întrece in forță toate celelalte sentimente omenestii și sociale*.

Fundamentul acestui sentiment este faptul văzut al asemănării fizice și intelectuale, și idea egalității ce pornește de aci.

Dacă întotdeauna și pretutindenī există o cauză care *leagă strîns* un număr mai mare de oameni, in opoziție și luptă eternă cu alți oameni, trebuie ca și *acest sentiment singenic să aibă mai multe feluri și forme*.

Dintre aceste cauze unele ne apar mai mult sau mai puțin *naturale*, altele mai mult sau mai puțin *istorice și culturale*. Dacă vedem un grup social ce are conștienta unei inrudiri mai apropiate, a unei consingentități, atunci sentimentul *singenetic* produs de o asemenea conștienta sau de o asemenea credință ne apare natural.

Cind vedem grupări sociale legate prin *vr'un interes intelectual mai înalt*, d. p. prin o comună religiune, sau o comună cultură, in acest cas și sentimentul *singenetic* ce izvoarește din acest interes *ni se presentă mai înalt, mai moral, mai cult*.

Inșă toate aceste sentimente *singenetice* au o notă comună: ele leagă pe oameni in grupări sociale. După numărul și pu-

1). Dr. Ludwig Gumplowicz, *Grundriss der Sociologie*, pag. 165—6.

terea acelor cauze, sentimentul singenetic e cînd mai tare, cînd mai slab, el leagă un mai mare sau mai mic număr de oameni, mai slobod sau mai strîns și constituie ast-fel cele mai variate comunități sociale: *triburile, popoarele, națiunile și rassele* cari sunt subiectele și temeliiile procesului natural-social¹.

Așa se pronunță un *sociolog*, care vede în *lupta dintre rasse* (triburi, popoare, naționalități) nu numai fundamentul, pe care s'a mișcat și s'ă mișcă toată istoria, ci și motorul cel mai puternic al întregii civilizațiuni.

În această ordine de idei, conștiința națională care irvorește din comunitatea atitor elemente materiale, intelectuale și etice ne dă *expresiunea cea mai înaltă, formă cea mai civilizată a legii sociale ce se, numește: singenismul*.

«Nu toate societățile omenești, zice *Novicow*², au ajuns la faza națională. Spre a putea ajunge aci, se cere o mare dezvoltare a bogăției publice, *aparitiunea trebuințelor intelectuale și preponderența lor în conștiința unui grup social*. Cu un cuvînt, naționalitatea este *productul civilizațiunei și putem zice, fără distingere, d. p. civilizațiunea franceză sau naționalitatea franceză*.

Legătura ce constituie o grupare socială, este la început fiziologică, apoi teritorială și în fine intelectuală: Ast-fel, o naționalitate este o comunitate de indivizi ce posedă un anumit *tesaur mental*».

În altă parte tot acest autor zice:

«*Naționalitatea este încoronarea unei lungi evoluțiuni*, precum floarea este productul unei plante».

Într'o celebră scriere a sa, d. *Luigi Palma*³, cunoscutul profesor de dreptul constituțional la universitatea din Roma, zice cu drept cuvînt: «Am văzut că principiul de naționalitate, deși nu a triumfat desăvîrșit, s'a dezvoltat și s'ă dezvoltă progresiv în Occident *pas de pas cu civiliza-*

țiunea. Unde cultura e inferioară, acolo și disconsiderarea naționalității e mai mare.

Max Nordau zice în scrierea sa din urmă, că există o școală de oameni, care au curajul a se pretinde bărbați de Stat, și cari cutează a afirma, că principiul naționalităților ar fi fost inventat de Napoleon III, ca să creeze dificultăți Statelor străine,—ș'apoi *Nordau* continuă ast fel: «*O singură considerațiune poate să rețină pe oamenii gînditori de a califica drept imbecili desperați pe preținșii bărbați de Stat cari vorbesc ast-fel: este faptul, că aceștia aparțin fără excepție unor țări sau unor popoare, pentru cari deșteptarea conștiinței naționale devine periculoasă, și în consecință, dorințele și pasiunile lor, frica de viitor, ura națiunilor ce tind a se ridica, și minia de a-și perde curînd privilegiile lor usurpate îi împiedică de a observa și a interpreta faptele*. Pe aceștia îi întilnești în Franța, căreia unitatea Germaniei și a Italiei i-au luat situația dominantă în Europa; în Austro-Ungaria, unde popoare oprimate reclamă drepturile lor; în Belgia, unde Flamanții luptă pentru emancipațiunea lor de sub Valoni. Aceia, a căror inteligență nu este întunecată de interese personale, recunosc că deșteptarea conștiinței naționale este un fenomen ce apare cu necesitate și în chip firesc într'un punct determinat al evoluției omenești, la individ întocmai ca la masse, și pe care nu o poți întirzia, și mai ales nu o poți împedica, precum nu poți împedica fluxul și refluxul mării, sau căldura soarelui în dricul verei. Oamenii cari asigură pe popoare că acestea vor înceta în curînd de a mai afirma naționalitatea lor, sunt la aceeași înălțime intelectuală, la care se găsește copilul ce zice către mămă sa: «Las! cînd tu vei fi un mic copil, am se te portși eu în brațe»¹.

Marele economist belgian, *Emil de Laveleye*, care s'a ocupat foarte mult și de principiul național și publicase o mulțime de articole și de scrieri remarcabile în această privință, vorbind într'un capitol, al cărții sale asupra democrației, despre acest

1. Dr. L. Gumplowicz, *Der Rassenkampf, Sociologische Untersuchungen*, Innsbruck, Wagner, 1883, pag. 239. 444, et. seq. Această scriere a apărut în traducție franceză sub titlul „*La lutte des races*”.

2. I. Novicow, *Les luttes entre les sociétés humaines et leurs phases successives*. Paris, Alcan, 1893, pag. 240.

3. Luigi Palma, *Del principio di nazionalità nella moderna società europea*, Milano. Treves, pag. 245.

1. *Paradoxes sociologiques par Max Nordau, traduit de l'allemand par Auguste Dietrich*, Paris, Alcan, 1897, pag. 134 *La Nationalité*.

principiu, se pronunță ast-fel: acest principiu va avea «efecte revoluționare, dar în orî-ce cas bine-făcătoare; revoluționare, pentru-că el va modifica diviziunile teritoriale actuale; bine-făcătoare pentru-că el deșteaptă naționalitățile adormite, le îndeamnă a se ridica, a cultiva limba lor, literatura lor, a desvolta toate aptitudinile cu cari ele sunt înzestrate, a munci spre a scoate în valoare bogățiile solului ce-l ocupă, ca ast-fel să se poată ridica la nivelul națiunilor celor mai înaintate¹.»

Credem că din toate acestea putem conchide zicînd: conștiința națională a unui popor este, în fond identică cu sentimentul singenetic al altor grupări sociale; ea nu se deosebete de alte asemănătoare sentimente singenetice, decît prin caracterul său intelectual și etic.

1. *Emile de Lavéleye, Le gouvernement dans la démocratie*, Paris, Alcan, 1892, tom. I. pag. 39.

Fondul ei singenetic o clasează în rîndul legilor naturale și nestrămutate ale dezvoltării grupărilor sociale, iar forma sa civilizată o face cel mai puternic, pentru că cel mai conștient, mobil pentru strîngerea rîndurilor, pentru libertatea, și pentru civilizarea unui popor în conformitate cu toate elementele ce alcătuiesc specifica sa individualitate etnică

În măsura în care un popor se civilizează, se deșteaptă, crește și se fortifică sentimentul său național, iar sub elementara impulsivitate a acestui sentiment acel popor devine mîndru de ființa sa distinctă, de personalitatea sa națională, și tinde a-și ridica în chip conștient puterea sa, a-și înainta în chip conștient propria sa cultură în veder. a binelui său propriu, în vederea aspirațiilor sale ideale.

Nerva Codru.

„RELIGIUNE ȘI ȘTIINȚĂ“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sub acest titlu am cetit în numărul I al revistei «Liga Română», de la 5 Ianuarie 1897, un articol care m'a surprins prin faptul, că este semnat de un profesor tînăr, bine cunoscut prin înalta sa cultură și frumoasele sale calități. Imprejurarea aceasta m'a făcut să cred, că numitul articol conține mai mult o idee scăpată în fuga condeiului, un *lapsus calami*, decît o adevărată convingere a autorului. El îmi aduce aminte de scepticismul sec, ucizător de orî ce idei și simțiminte morale, care vine din o cultură unilaterală a științelor fizice și pe care Paul Bourget l-a personificat cu multă artă în romanul său «Le disciple».

Cînd un asemenea scepticism se încuibază într'o inimă tînără, deprinsă a se nutri cu idei și simțiminte morale înalte; el nimicește nu numai idealul, ci amenință a ucide pe însuș purtătorul său, cum ne arată Goethe în «Faust», în «Werther» și chiar în propria sa viață, oglindită în operele sale. Această cumplită ispită a întîmpinat-o, în junețea lor, mulți oameni de o inteligență superioară. Filosoful englez Stu-

art Mill ne spune în autobiografia sa, în titulată, mi se pare, «Istoria ideilor mele», că la etatea de 20 de ani el ajunsese în o stare de scepticism și descurajare, care nu credea că o va putea suporta mai mult de un an.

O înrîurire analoagă esercita desiluzionismul și pesimismul asupra publicului care citește, și mai ales asupra generațiilor tinere. Din fericire însă, asemeni triste dispozițiuni nu durează mult. Insuș decepționismul unor poeți pesimiști, cum a fost la noi Nicoleanu și Eminescu, este inspirat mai mult de momentele dureroase ale vieții lor de cit de realitatea lucrurilor în general, a fost mai mult simțiminte trecătoare de durere de cit convingeri profunde și statornice; căci altfel nu ne-am putea explica entuziasmul lor pentru frumos și ideal și înflăcărata lor iubire de patrie. Plăcerea ce simțim în privirea frumusețelor naturii și a operelor de artă, acele «seri cerești» de care vorbește pesimistul *Leopardi*, plăcerea înaltă și putem zice divină care o află omul de geniu în creațiunea operelor sale, sunt bunuri din

cele mai mari ale vieții. Și cine le gustă mai mult de cit poezii?! Mi-a fost tot-d'una greu de a împăca asemenea simțiminte fericite cu ideea, că «viața este un vis sarbed», «o nebunie și tristă și goală», și de a considera aceste idei ca niște convingeri statornice ale autorilor lor.

Cu atât mai puțin sunt de credințele și convingerile noastre. Pentru-că un popor tinăr, de curind deșteptat la o viață nouă, nu poate avea asemenea credințe bolnave. Glasul poezilor este în adevăr expresiunea cea mai înaltă a vieții morale a unui popor; și fie-care epocă a vieții naționale își are reprezentanții săi în literatură și arte. Inșă nu spiritele bolnave pot reprezenta pe o națiune, care acum începe a trăi o viață luminată și care a dat frumoase probe de vigoarea sa morală și intelectuală.

Dar să revenim la articolul, de care ne ocupăm. Cuprinsul lui este, că nu numai religiunea și cultul religios, dar întreaga viață omenească n'are nici o însemnătate morală, este o simplă nălucire în fața științei. Autorul intră din întâmplare în o biserică și vede acolo «obiceiuri remase din timpurile barbare, nedemne de secolul luminii și liberei cugetări»; vede oameni închinându-se la icoane și această acțiune îi deșteaptă mila pentru ei și dorința de a-i scoate din copilăria lor. Inșă ceea ce-l preocupă, nu este atât modul de vedere copilăresc al omului din popor și idealul lui religios, foarte deosebit de idealul omului cult; această deosebire dispăre în mintea sa înaintea problemei despre însăși existența vieții individuale... «Cum îți espică tu oare existența individului pe lume?» — se întreabă autorul. «Ce sens să aibă ivirea lui în mijlocul uniformității naturii?»

«In zadar vei căuta să răspunzi la aceste întrebări cu ajutorul științei...», conținuă autorul articolului. «Știința va răspunde stabilind legile universale ale întregii naturi, și condițiunile eterne, sub care individul se naște și moare; de *sens* nu poate fi vorba...».

Am putea constata mai întâiu o contradicție în însăși vorbele autorului. Căci dacă «sunt necesare condițiunile eterne, sub cari se naște și moare individul», cum

se poate ca rezultatul acestor condițiuni: existența individuală, să fie numai întâmplătoare, să nu-și aibă «sensul» și însemnătatea sa?! — «La ce-i necesară nașterea lui (individului) când nimic nu-i poate abate moartea din cale?» se întreabă autorul. Dar oare moartea nu este, ca și nașterea o condițiune a vieții și o lege eternă a naturii?! Și dacă ne-am putea închipui posibilă o eternă continuitate a vieții în acelaș individ, ceea ce este absurd, ar fi oare suportabilă o asemenea viață?! Cu cât se află mai multă știință și înțelepciune în spiritul poporului, când dorește omului rău, ca un blestem, să nu mai moară! Și cu cât este mai multă filosofie în legenda seculară a lui *Ahasver*, osindit a rătăci în veci pe pământ, fără să poată afla vre-odată repausul dorit al somnului, numit moarte, în sinul naturii!

Dar așa este, ne spune autorul. Existența individului, și prin urmare viața în general, căci viața nu se manifestă de cit prin indivizi, existența omului, a popoarelor și a omenirii întregi nu însemnează nimic în fața legilor eterne ale naturii. Ea este o simplă «iluziune a conștiinței» un vis. Cu atât mai puțin poate fi vorba de o însemnătate morală a vieții.

Să-mi permită d. autor a mă îndoii de adevărul unei asemenea științe. Ea nu poate fi de cit o știință superficială, necompletă care vede numai părțile, nu și întregul, numai forma din afară, nu și puterea care creiază această formă și se manifestă într'însa.

Este lumea fizică și lumea morală. Fenomenele celei d'întii le observăm și le studiam cu ajutorul simțurilor din afară, pentru observarea și studiul fenomenelor morale avem trebuință de percepțiunea internă a conștiinței. Aceste două moduri de vedere numai împreună ne pot da adevărata știință a lucrurilor și a a vieții. Și în fața acestei științe serbarea nașterii, a căsătoriei, a morții, viața omenească cu toate fenomenele ei morale nu mai sunt simple «fenomene mecanice ale universului», ci sunt în adevăr «acte sacre», la care întreagă natura sa, cum zici d-ta, d-le autor, «întreg universul» ia parte, pentru-că viața este rezultatul și scopul acestui univers.

Pentru susținerea acestui adevăr, vom cita aci cuvintele celui mai mare pesimist al veacului nostru. Iată ce zice *Schopenhauer*, în «*Parerga*, (tom. II. p. 215, ed. II):» Adevărurile fizice pot avea însemnătate esteroară ; dar însemnătatea interioară le lipsește. Aceasta este privilegiul adevărurilor intelectuale și morale, a căror temă este manifestarea voinței (adică a puterii naturei) pe cele mai înalte trepte...»

«A zice, că lumea are numai o însemnătate fizică, iar nu și morală, este cea mai mare, cea mai periculoasă, o fundamentală rătăcire, este o adevărată *perversitate* a inimei ; și în fond, această rătăcire a personificat-o credința religioasă sub numele de Anticrist. Cu toate acestea și în butul tuturor religiunilor, cari afirmă și, în modul lor mitic, caută să dovedească contrariul, acea rătăcire fundamentală nu dispare nici odată cu totul de pe pământ, și din cind în cind își ridică din nou capul, pînă cind o indignațiune generală o silește iarăș a se ascunde...»

Așa dar nu numai religiunea, ci și filosofia cea mai pesimistă recunoaște însemnătatea morală a vieții. Pentru că viața, o viață manifestată sub forme din ce în ce mai perfecte și mai armonioase, este ținta, la care tinde întreaga evoluțiune a sistemelor solare. Ea este cel mai înalt, cel mai nobil fenomen al naturei. «In sufletul omenesc,—zice *Channing*— este mai multă divinitate de cit în puterea, care face să meargă universul.»

Și omenirea, de la începutul existenței sale, adoară cu drept cuvint isvorul și idealul acestei vieți. Religiunea, la început ca și astăzi, coprinde cea mai înaltă poezie și știință pentru omul, care nu-și poate explica alt-fel natura lucrurilor și propria sa existență. Cultul religios este prin urmare cea mai sacră instituțiune ; și un cult religios va avea omenirea și atunci, cind va ajunge pe cea mai înaltă treaptă a dezvoltării sale, cind nu va mai fi deosebire între religiune și filosofie, cind legătura între religiune, poezie și știință va fi așa de completă, cum a fost la început.

Pentru-că nu trebuie să confundăm religiunea cu dogmenele ei. Dogmele sau sistemele religioase sunt forme trecătoare,

sunt simboale ale religiunii, cari își pierd valoarea și dispar, cind încep a nu mai fi în armonie cu știința și filosofia timpului. Dar esența ei rămâne. Pentru că ea stă în simțemintul tainicei legături ce avem cu universul, cu «Marele Tot» din care am eșit și cu acea putere nepătrunsă care a dat naștere luminei și vieții și care întreține minunata ordine a universului, înaintea căreia cele mai mari spirite au rămas cuprinse de admirațiune și uimire ; ea stă mai ales în iubire și în cultul idealului, cum zicea apostolul Pavel : „iubește pe Dumnezeuul tău din toată inima ta, și iubește pe aproapele tău ca pre tine însu-ți” : în aceste cuvinte se resumă toată legea.

Cestiunea atit de mult desbătută azi în societățile și în scrierile noului curent al «culturei morale,» dacă morala atrină de religiune, sau dacă, vice-versa, religiunea se întemeiază pe morală și dacă ea va termina prin a fi înlocuită prin artă, este o problemă care își are răspunsul deja în filosofia lui Kant. Acest corifeu al filosofiei contemporane a înlăturat prin puterea ireresistabiliă a rațiunii toate argumentele credinței, cari nu mai puteau sta alături cu știința, și a dărîmat întreg edificiul cel vechiu al religiunii, pentru a o întemeia din nou pe conștiință și pe puterea morală a inimei. Și tot ast-fel vorbește lui «Faust» glasul omenirii, reprezentat prin corul spiritelor în această alegorică tregedie a lui Goethe. Apoi arta, începînd de la imnele vedice și de la epepele cele mari ale Indiei, iar în Europa de la Omer și Fidiias pînă la Dante și Milton, pînă la Rafael și Michel-Angelo și pînă în zilele noastre, arta este nu numai veșmintul și vehiculul cel mai puternic al religiunii, ci este ea însăși religiune în sensul cel mai înalt al cuvintului. Și cultul religios numai prin artă și-a menținut în trecut și își va menține în viitor influența sa asupra popoarelor civilisate. Superstițiunea are putere asupra omului ignorant, iar omul cult se conduce de cugetarea luminată prin știință și de simțemintele ce ea deșteaptă ; și acestea își află espresiunea lor cea mai frumoasă în artă. O mare greșală a lui Luther a fost înlăturarea din cultul religios a podoabelor artei, care dau atita frumusețe și măreție cultului catolic.

Grație arhitecturii monumentale, picturii, muzicii și eloquenței care resonă atât de armonios de pe amvonurile sale, cultul religios, mai mult de cât erudițiunea clerului, este cel mai puternic razem al catolicismului.

Dar este timpul să incheiem acest articol. La o simplă aserțiune am răspuns prin altă aserțiune contrară; și cred că am reușit a face să se vadă netemeinicia ideii, că existența omului nu are o însemnatate mai mare de cât a fenomenelor fizice.

Răspîndirea în public a unor asemenea idei unilaterale ar obliga pe autorii lor, să ne arate cel puțin calea, pe care ei au ajuns la atari convingeri; dîndu-ne anumite tratate de filosofie sau de știință, cari de obicei nu le cetesc de cât cei pregătiți pentru a le înțelege. A veni să lovești numai cu simple aruncături de pietri în niș'e așezăminte morale vechi, este o greșală, chiar cînd după modul tău de vedere crezi că le-a trecut timpul.

M. Strajanu

SAVA BRANCOVICI

Istoria Românilor din Ardeal nu este atât de bogată în fapte mari și figuri imponente, în cât să putem purcede cu ușurință la micșorarea numărului lor: De sigur acest lucru trebuie să-l facem, cînd descoperiri nouă, ori nouă interpretări întemeiate ne silesc a ne desface de ce ne-a fost drag și a șterge cite o pagină frumoasă din istorie. Dar nu înțelegem ca acest lucru să se facă fără necesitate, în mod pripit. Ne-a părut rău, că totuș aceasta s'a făcut în socoteala unui mitropolit, a cărui figură încă *n'a fost apreciată după toată însemnătatea, ce-a a avut-o*. Dintr'o monografie asupra lui, merită să dovedească această afirmațiune, public de-o cam dată fragmentul present.

Sava Brancovici a fost mai în urmă caracterizat de Dr. A. Bunea într'o scriere apologetică a bisericii unite¹. Eu găsesc erori în pasagiul consacrat lui Sava de dr. A. Bunea și voesc să le îndreptez.

Pasajul, de care-i vorba, sună așa:
«Crezînd Laurian, că este bine să aibă Români niște exemple mari de bărbați statornici în credința strămoșească, îndată s'a apucat și le-a făurit. Pe mitropoliții Ilie Iorest (1641—1643) și Sava Brancovici (1656—1680) îi face martiri și sfinți (vezi) *Documente istorice*, pag. 111, 129 și 130 și *Magazin istoric*, III, pag. 231 și 260).

¹ *Cestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite*, Blaj, 1893 (Partea II), pag. 237—239.

Însă Ilie Iorest nu a fost maltratat și depus din arhierie pentru-că ar fi fost «apărător zelos al religiunii sale», ci pentru faptele lui cele urite. George Șincai ne spune, după un manuscris vechiu următoarele: «Tot despre Matei Vodă așa scrie Herman în analii ce cu mîna scriși: În anul 1638 Matei Vodă a comandat lui Rákóczi pe un călugăr (anume Ilie Ioresti) ca să fie vlădică Românilor (din Ardeal). Acesta în visitații a făcut *necurățiri*, au poruncit de l-au desbrăcat afară din Belgrad (în anul 1643) etc. (*Cronica* an. 1638). E drept, că Șincai nu crede, că Ilie Iorest ar fi fost destituit pentru faptele indigitate și înclină spre credința, că acest mitropolit ar fi fost pedepsit numai pentru-că «n'au primit catechismul» cel calvinesc, (*Cronica*, an. 1643). Dar spre dovădirea aserțiunii sale nu aduce nici un document, care să poată resturna aceea, ce se zice în diploma lui George Rákóczi din 10 Octomvre 1643, unde apriat se spune despre numitul mitropolit: «*quippe qui... perversorum morum suorum et affectuum precipitatus, detrususque in baratrum variis semet ipsum nefandis vitae maculis implicuisse, munusque suum Vladicale vitae dissolutionis detestandis nequitiis offuscatum fecisse, fuisset comper-tus etc.*» (vezi documentul latinește în *Magazin istoric* III, pag. 249; iar românește în *Șincai*, *Cronica*, an 1643). Noi nu credem, că Ilie Iorest să fi fost așa de stricat, însă din aceasta nu urmează, că noi —

fără documente positive la mână — să-l declarăm martir și soare pe firmamentul bisericeii orientale.

«Pe Sava Brancovici Laurian îl pune în ceata sfinților, fără nici un document despre sfințenia vieții lui.

«Noi nici nu pricepem, pentru ce se insistă atîta asupra sfințeniei lui Sava, căci și dacă acesta ar fi fost sînt, gloria este a Sirbilor și nu a Românilor, de oare-ce acel mitropolit a fost Sirb. (Vezi Cipariu, *Acte și fragm.* pag. 70, în nota a).

«De altă parte nu avem nici un singur document, din care să se poată deduce sfințenia lui Sava. În diploma lui Mihail Apafi din 28 Decembrie 1680 se zice, că Sava a comis crimă ne mai auzite:» *semet- ipsum horrendo incestus vitio, cum adultera fratris sui germani concubina, sorore videlicet consanguinea sua, variisque nefandae vitae maculis implicuisse*. (La Cipariu, *ibid.* pag. 60). Faptele acestea scriboase însuș Cipariu le trage la indoială, și nouă încă ni se par de necrezut. Cu toate acestea, cînd avem astfel de documente, care mărturisesc despre viața desfrînată a lui Sava și nu avem nici un document¹, care să mărturisească despre

1. Totuș—avem! Eă voiă publica cel puțin unul, mai tîrziu. Probele nu trebuie să fie însă numai de cit tot documente oficiale.—Causa lui Sava nu putea trece fără a fi remarcată de cronicari. Cronicarii nu dau dreptate d-lui Dr. Bunea. Nu-i dă dreptate Cserei, pe care îl cunoaște, dar nu-i dă nici altul, care i-a scăpat: e *Andreas Gunesch*, un cronicar sas distins, care-și făcuse studiile la Wittenberg și a fost, după întoarcerea în patrie (1674) preot în Petrifalău (Petersdorf). Sas-Sebeș, apoi de la 1685 în Călnic, aproape de Alba-Iulia, reședința mitropoliei. El a scris și o cronică pe a î 1663—1689, care-î publicată de Trausch în *Chronicon-Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, v. II. Acest bărbat contemporan, care locuia aproape de centrul bisericeii române, de Belgrad, care era deci în poziție să cunoască acest centru, unde se afla Sava pînă la 1680 și care nu este interesat, cum era Apafi, care trebuia să motiveze goana mitropolitului, scrie despre Sava Brancovici următoarele șire (*Chronicon II*, p. 188): „Florebat istis temporibus inter valachicos pastores, quos vulgo nominant popen, Episcopus, nomine Sava. Iste partim suis merit s partim fratris sui, Georgii, servitiis Principi gratus (erat enim unus ex celerioribus veredariis, ad portam Ottomanicam expediti solitis) proventus erat ad id officium, ut reliquorum va'achicorum sacrificulorum superintendens et Antesignanus esset. Sed ex hoc fastigio subito, mutata fortuna, decidit. Cum enim in suspitionem fornicationis apud magnates venisset, et quod

viața lui sfîntă, nu putem nici de cum să declarăm pe omul acesta de sfînt. Se va zice poate, că Sava este de a se considera între sfinți, intru cit a murit între chinurile, ce le-a suferit pentru credința sa. Însă nici această presupunere nu are temeiū. Sava a fost de acord cu calvinii în ceea ce privește credința. Aceasta se vede din diploma lui George Rákóczi de data 28 Decembrie 1656, unde Sava a fost denumit episcop numai la recomandarea suferintendentului calvinesc, ceea ce nu s'ar fi întimplat dacă dinsul nu ar fi fost de acord în lucrurile de credință cu superintendentele. Se zice adecă în diplomă: *«quod cum honorabilis Szava Brankovitsch et Korenitsch ab admodum reverendo viro Georgio Tsulai universarum in Regno Transylvaniae Ecclesiarum orthodoxarum superintendente, Albensi vero Concionatore singulari quadam intercessione commendatus nobis fuerit (Magazin istoric, III, pag. 253—254)*. Afară de aceea M. Cserei, scriitor reformat, ne spune că pe Sava l-a adus la starea demnă de compătimit, ce o aflăm în istoricii noștri, numai lăcomia de bani a lui Székely László, care era rudă cu dinsul și a lui Nálaczi István, cari amîndoi s'au conjurat să-l aducă în disgrăție înaintea principelui, să-i prădeze averea și să stoarcă bani de la el, ceea ce le-a succés (Cipariu, l. c. p. 270). Față cu aceste testimonii, cari apriat arată că Sava nu a căzut jertfă pentru credința sa, nu merită considerațiune aceea ce ne povestește Samuil Klein numai din tradițiune despre un cățel, pe care l-au adus la Sava, ca să-l boteze în reședința lui Apafi din Blaj, și pe care nu l-a botezat din cauză că cu o bucată de carne a dovedit, că acel cățel se ține de religiunea calvinească (În Șincai, an. 1680). Acestea le grăește S. Klein numai din tradițiune, adică numai din povestile bătrînilor, și pentru aceea Șincai adaugă: «Așa

concubinas foveret (Nam ab antiquo veteri quadam consuetudine Valachi Episcopi non so'ebant habere conjuges, licet omnibus pastoribus ipsorum matrimonium licitum sit) primum incarceratus, postmodum *plagis enormibus tractatus* est, ut paulo post inglorius infelicem exhalaret animam.—După Gunesch nu era așa dar vorba de o dovadă pozitivă, cum ar resulta din strajnicele acușăii ce-î face Apafi lui Sava,

scrie acestea Sam. Klein din trădania bătrînilor și decretul săborului mare; *ci trădania despre cățel o țin numai poveste fără temeii*. (Șincai, *ibid.*) *Iar Petru Maior povestea cu cățelul o aduce în legătură cu moartea altui mitropolit, și nu a lui Sava (Ist. bis. rom. pag. 80). Nu avem așa-dară nici o dovadă, că Sava ar fi fost martir pentru credința ortodoxă.*

Acesta-i pasajul, care m'a îndemnat să fac apologia lui Sava. De-o cam dată urmează ce am de zis relativ la afirmațiunile că, 1) după Maior, povestea caracteristică cu botezul cățelului ar privi pe alt mitropolit, nu pe Sava; că 2) tradiția dela Sam. Klein nu merită să fie considerată și că 3) prin urmare remine spulberată această probă ce se aduce pentru martiriul lui Sava.

Una din dovezile pentru martiriul pentru credința a lui Sava Brancovici este «povestea» (?) cu cățelul, pe care Apafi voia ca Sava să-l boteze în legea bisericeii orientale. S. Klein a povestit-o așa: ¹⁾ Despre Sava II comună și de obște trădanie este, cum și eu însu-mi de la cei bătrîni protropoși și preoți am auzit că pentru credință ar fi pățit multe nevoi, bătăi și mai pe urmă moarte. Zic, că odată l-au chemat prințul (nu craiul) Apafi la prinz în coșteii Blajului, vrînd a căuta prilej, ca să-l poată prinde în ceva și a-l invinovați. Într-o vreme pizmașii lui ereticii au dat unei muieri învăluit un cățel, pe care au învățat o să meargă cu el în brațe la vlădicul, rugîndu-l ca să-i boteze acel prunc, că este bolnav, și alt popă românesc nu este care să-l boteze. Vlădicul socotind întru sine, ce va să fie acel lucru de-i aduce un prunc să boteze togma cînd este la prinz cu prințul, și îndată cugetă să nu le cum-va o batjocură asupra lui; decî sculîndu-se de la masă s'au dus la murea aceea ce ținea în brațe cățelul și desă-lîndu-l a văzut că este ciine. Cu această oia prințul Apafi să înșele pe mitropolitul, ca în grabă pentru primejdia boalei să boteze ciinele în loc de om, și așa apoi a pre un călcător de sfintele taine să-l

pedepsească. Iară vlădicul după ce a văzut că este ciine, nu om a cunoscut viclesugul și întorcîndu-se la masă a luat de pe teiarul său o bucatură de ridichie (că era zi de post) și mergînd la ciine, a dat-o ciinelui, dar ciinele n'au vrut a o mîncea apoi mitropolitul întorcîndu-se la masă și luînd o bucată de carne a dat-o cățelului, care întinzîndu-se îndată a apucat-o, și a imbucat-o. Atunci mitropolitul a zis, că el nu-l va boteza, de vreme ce nu este de legea lui, că de ar fi de legea lui, bucatele, care el le mîncă și acela le-ar mîncea. Atunci prințul și cei-lalți calvinii, care era la masă, mai tare s'au aprins de minie, văzînd că batjocura, care o gătise ei asupra mitropolitului, a căzut asupra lor, și cum că mitropolitul prin acel răspuns arată ca cum acel ciine ar fi fost de o lege cu aceea ale cărora bucate a mîncat.

Petru Maior ¹ încă a auzit această «poveste» cu deosebirea că el o transpune în *«cetatea Eciului (Véts) în varmeghia Turzii»*, că femeia ce aduce cățelul lipsește din tradiție, că vădica ² i da un blid de fasole și apoi unul de carne, și că numele vlădicului nu este numit. Faptul însuș rămîne acelaș. Isvorul lui Maior este iarăș acelaș, preoții bătrîni despre care zice: «Este trădanie, că la cetatea Eciului (Véts) în varmeghia Turzii un vlădică ² al Românilor din Ardeal aruncat din cetate fu omorit; ba preotul Ioan Ladoș cel bătrîn din Săcalu-de-Margini, care sat e vecin Eciului, mi-au povestit, că lui ² i-au spus tată-său cum că tatăl lui povestea că fiind prunc, a fost cu tată-său la îngropăciunea zisului vlădică și numai amîndoi l-au prohodit».

Eciul este azi o filie gr. catolică a Felfalului, unde se află o biserică de pe la 1610. Moșul lui Ioan Ladoș, care (Ioan) pe vremea lui Maior era «bătrîn», era un «diecuș» pe cînd tatăl lui, preotul din Săcal, prohodi pe vlădicul omorit în Eciu.

Ioan Ladoș represintă așa dar a *patra* generațiune socotită de la strămoșul lui, care a îngropat pe mitropolitul. Dacă am admite—ce nu-i de loc probabil—că Maior

1. *Ist. bis. Rom. p. 81.*

2. Maior nu afirmă anumit că-i un alt vlădică, nu Sava.

1. Șincai, sub an, 1680.

a auzit tradiția de la Ioan Ladoș *abia* în 1809¹, cînd a părăsit Ardealul (în Ianuarie), și dacă nu le-am da celor patru Ladoș decît numai cite 40 de ani, vîrsta celui ce a îngropat pe mitropolitul dela Eciu—Sava este mort după 1683—să urcă pînă la anul 1650.

In acest timp însă numai Sava a pătimit moartea în închisori, și prin urmare numai de el poate fi vorba și în tradiția de la Maior.

Acest raționament, care se întemeiază pe o prețioasă notiță a lui Maior, este confirmat și prin tradiția de la Clain, care zice² hotărît și lămurit despre *Sava Brancovici*. «După aceea și bătut a fost și în temniță aruncat și mai pe urmă i s'a tăiat capul *la Iaci în comitatul Turzei*»

Dovada că tradiția de la Clain și cea de la Maior privesc pe Sava, este de sigur succasă și prin urmare și d-l dr. A. Bunea și alți istoriografi trebuie să abandoneze scepticismul față de ea și să'l abandoneze în această chestie și pe Șincai, care, fără a da probe, spune numai ca o părere a lui că el «tradania despre cățel o ține numai poveste fără temei».

Dovada nici nu-i adusă prea de departe.

Dacă totuș s'ar obiecta că prea-i adusă de departe, mai aduc una și mai de aproape de timpul, în care s'au petrecut faptele contestate.

«Trădania» aceasta mai este povestită ca

1. Maior fusese preot și protopop în acele părți de pe la 1784 pînă la 1809.

2. Șincai, sub an. 1680, vol. III din ediția 2-a la pag. 204.

fapt implinit și incontestabil de mitropolitul Teofil, în 1697, în ședința întâia a soborului, care se adunase să decreteze unirea¹. *Trecuseră numai 17 ani de la detronarea lui Sava și arestarea lui, intimplată în 1680. Teofil, care era bătrîn la 1697, în care an a și murit, jam adulta aetate*², a fost deci contemporan cu Sava; vor fi fost contemporane și alte fețe bisericești din acel sinod. Teofil, arătînd persecuțiunile îndurate de la calvinii, povestea și suferințele lui Sava și pățania cu cățelul și anume tocmai în forma, pe care o găsim mai tîrziu la Clain, formă la 1697 controlabilă prin propria cunoștință a celor resentii ori a clerului de sub Sava cit va fi fost încă în viață, controlabilă prin adversarii lui Teofil, calvinii, care combăteau unirea și argumentele aduse în favorul ei.

Este deci lămurit că 1) *trădania de la Clain este adevărată*; și că Petru Maior o confirmă, mijlocindu-ne 2) *știința felului cum a murit Sava*, 3) *numele preotului, Ladoș, care l'a îngropat* și 4) *numele locului, unde a fost omorît Sava Brancovici (Eciu)*.

Eciul devine prin urmare o localitate, al cărei nume va fi întovărășit de sincera pietate a celor ce își aduc aminte, că în el s'a sfîrșit viața unui însemnat arhiereu al bisericei românești din Transilvania.

G. Bogdan-Duică.

1. Nilles, I, p. 166. Actul de la Nilles este un protocol, luat de Barányi asupra celor făcute și hotărîte în sinodul de la 1697.

2. Nilles, I, 180.

TINERIMEA UNIVERSITARĂ RUSA

În cercurile societății rusești, *mai ales în studențime*, există acum o mișcare foarte interesantă — tendința de-a se cultiva de sine.

Pentru realizarea scopului acestuia s'au întemeiat în Moscova și în Petersburg două societăți. Cea din Moscova poartă numele: «*comisiunea pentru organizarea lecturii de-acasă*» și a stabilit programe, după care poți studia în 4 ani științele naturale, biologia, filosofia, sociologia, istoria ori literatura. Pentru publicul care nu poate cer-

ceta universitățile, acest sistem e de folos. Programele, pe care le recomandă pentru anul întâi comisiunea din Moscova s'au publicat la 1865 mai întâi. În cite-va luni publicatiunea aceasta s'a vîndut în vre-o 20 mii exemplare. Acum s'a publicat programul pentru anul al doilea. Comisiunea din Petersburg lucră în acelaș sens. În fruntea lucrărilor stau profesorii universitari.

Comisiunea din Petersburg a decis să publice un program enciclopedic, însemnînd

pentru toate specialitățile toate cărțile, pe care trebuie să le fi citit, pentru-ca să-ți fi însușit o concepție despre lume, fără a te fi făcut specialist în vre-o știință. Prima ediție a acestui program (5000 exemplare) s'a epuizat în cite-va luni.

În mișcarea aceasta răsuflă, zice profesorul Carciev, după care dăm aceste notițe, o calitate a sufletului poporului rusec, care merită atențiunea apusului.

Pentru Rusia, care are și ea oamenii săi doritori de carte, lucrarea comisiei din Moscova este ceva foarte bun. Ea se ferește de specializarea obișnuită la studiile regulate universitare, care trebuiesc întregite prin lectură privată, dacă este vorba ca studentul să poată avea o concepție universală, complectă a lumii. Din norocire în Rusia s'a dezvoltat în studențime un curent de acest fel. Atît numai, că ea nu poate lucra fără de-a fi condusă de bărbați competenți, care să-î orienteze asupra valorii feluritelor științe și operelor celor mai potrivite pentru lectură.

Comisiunea din Moscova și cea din Petersburg au primit în programele lor cărți care îndrumază în general o pricepere a problemelor celor mai importante din filosofie. Ele sunt toate cărți scrise în spiritul veacului XIX, ferite de misticism, de metafisică, de romantism, ferite de tendințe politice ori confesionale. Ast-fel de cataloguri de cărți sunt foarte importante, de

oare-ce tinerimea singură nu poate deosebi pleava de grîu. De aceea comisiunea din Moscova, neaflînd în limba rusească toate lucrările trebuincioase, a pus la cale o serie de traduceri.

Programul comisiei din Petersburg a fost scris pentru studenți, care trebuie să-și adune în anii de studiu o cultură universală, să învețe a pricepe ideile filosofice, etice, sociale, să-și însușască obiceiul de-a se interesa de dezvoltarea vieții și științei, de a-și complecta și spori cunoștințele, dau-nu primi nimic fără un propriu control. Programul de la Petersburg este o încercare de a răspunde la întrebarea: ce-î studile voluntar independent?

Chestiunea este foarte importantă într'un timp, în care cultura prin lectura de cărți științifice se răspîndește foarte tare în clasele mijlocii ale societății rusești, în care numitele programe încă au cîștigat popularitate. De aci a răsărit tipul cîțitorului, care nu cumpără cărți mari, dar care are mult interes intelectual și este cel mai bun cumpărător al publicațiilor științifice estine.

Sfîrșind apreciațiunile sale asupra acestei mișcări, profesorul Carciev scrie: Eu invit pe toți oamenii cuminți și drepti să salute vesel mișcarea intelectuală rusească, precum și noi Rușii cu serioasă iubire și mulțumire primim tot ce-î rațional și drept, vie de unde ar veni!

* * *

CRONICA GENERALĂ

GERMANII ÎN CHESTIA ORIENTALA

D-l *Ottomar Schuchhardt* publică în revista săptămînală «*Die Zeit*» din Viena un violent articol în contra politicii, pe care o preconiza Principele *Bismarck* în chestia orientală, politică ce se rezuma în fraza, că Germania nu va primejdui oasele unui singur grenadier de Pomerania pentru această chestie.

Autorul articolului amintește, că încă înainte cu o sută de ani, oameni cu pătrundere profetică cum era *Herder*, Frederic

List, Constantin *Frantz*, *Rodbertus*, V. A. *Huber*, *Lagarde* ș. a. dăduseră alarma în presa germană arătînd pericolul ce amenința cultura occidentală din partea *Rusismului*.

Constantin *Frantz*, un scriitor politic celebru în Germania, atrăsese atenția compatrioților săi asupra măririi enorme a puterii rusești, și zicea, că pînă cînd Rusia nu va fi constrînsă a se retrage dincolo de *Duna*, primejdia pentru Europa nu va înceta.

D-l *Schuchhardt* după ce analizează această primejdie rusească și arată că Statele ger-

mane ar putea ajunge vasalele Rusiei, termină zicind, că chestia orientală este o chestie germană, (?) și spre a se rezolvi Rusia trebuie «respinsă», iar drept zid de apărare în contra acestei puteri: ar trebui creată o *federațiune a Europei centrale*.

UN MAGHIAR DESPRE CHESTIA ROMÂNEASCA

Revista «*Die Zeit*» publică în numărul său din urmă (No. 121) un articol, «*Istoria chestiunii române*», iscălit de d-l Dr. *Olivier von Goemoery*.

Articolul nu este, în definitiv, decît o dare de seamă despre voluminoasa carte a d-lui Dr. *Jancsó Benedek*, care tratează aspirațiunile naționale ale Românilor, din cunoscutul punct de vedere al istoriei maghiare.

D-l *von Goemoery* își începe articolul zicind: «Oricât te-ai îndoi despre valoarea ce o poate avea istoria unei chestii politice actuale pentru soluțiunea ei, — mai ales că bărbații de Stat nu au priceput nici-odată a învăța ceva din istorie, — totuși o aprețiere istorică a unei asemenea chestiuni nu e lipsită de oare care valoare.

Autorul, după ce face o dare de seamă despre scrierea d-lui *Jancsó**), zice: «Românii nu pot câștiga în politică nimic, dacă ar dovedi continuitatea lor în Dacia, nici Maghiarii însă nu dobîndesc nimic tăgăduind această continuitate. Cauza mișcării românești rezidă în *nemulțumirea* poporului român, nemulțumire care la țărani pornește din cauze economice (!), iar la Români culți din faptul, că deși juridicește nu sunt asupriți, dar socialicește sunt tratați de către Maghiari ca un popor inferior».

Care va să zică, tot clișeu cel vechiu!

Trebuie să fie cineva lipsit de cea mai elementară orientațiune în lupta Românilor de peste munți, ca să o aprețieze în *acest chip*.

Aflăm, că acest articol va primi un răspuns tot în revista «*Die Zeit*», din partea unui Român.

*) Vom publica, într'un număr viitor, o aprețiere din punctul nostru de vedere asupra acestei cărți.

ROMÂNII DIN HUNEDOARA ÎN CONTRA MAGHIARIZAREI

Congregațiunea, (consiliul județian), comitatului românesc *Hunedoara* din Transilvania, alcătuită în majoritate din creaturele guvernului maghiar (din funcționari și magistrați), a hotărît la 4 Ianuarie n. 1897 să contracteze, în numele acestui comitat aproape exclusiv românesc, un *imprumut de 180,000 fiorini (cam 400,000 lei) în scopul de a înființa școale maghiare în acel comitat românesc*.

Membrii români ai acelei *congregațiuni* au combătut cu energie această hotărîre și au înaintat un protest în contra ei.

Protestul constituie o caldă pledoarie pentru drepturile Românilor și o dovadă peremptorie despre fărădelegea săvîrșită de acea congregațiune față de imensa majoritate a populațiunii din comitatul Hunedoarei. Extragem din acest protest următoarele părți:

«Vedem, că în acest comitat locuit de o majoritate română de peste 90%, nici un institut cultural susținut de Stat nu este, care ar subministra cultura în limba noastră.

Școalele de Stat cu în serviciul așa zisei idei de Stat maghiar; va să zică, deși susținute de acest Stat poliglot, ele servesc numai unui Stat încă neexistent, și care din idee în realitate în veci nu se va preface.

Școalele de Stat nu au de scop lățirea culturii, ci maghiarisarea, adică tendința de a ne falsifica copiii și de a spori și întări prin contrabandă o viță parasită și străină în Europa. Dacă guvernul într-adevăr ar vrea să răspîndească cultura și în aceste părți, n'ar avea decît să dea, și numai jumătate din sumele cheltuite pe școalele de Stat, — școalelor confesionale existente, și atunci acestea și printr'insele cultura, ar ajunge la înflorire.

Dar școalele confesionale nu-s ajutate, ba li-se pun fel de fel de piedeci în dezvoltarea lor, și dacă ici-colea li-se dă cite-ceva, fărîmăturile de ajutor li se dau ca elemosină (milă) rușinatoare și pe prțul independenței și caracterului lor confesional și național.

A le acusa apoi între ast-fel de împrejurări — că nu-s la înălțimea chemării lor, — cum a făcut-o aceasta d-l inspector școlar, este un cinism revoltător.

Acestea ne sunt motivele politice naționale și pedagogice, pentru cari nu putem primi nici în principiu să luăm împrumuturi pe seama școalelor de Stat».

FIUMANII IN CONTRA MAGHIARILOR.

Am anunțat în numărul trecut, că guvernul Baronului Banffy ține să introducă citeva legi de maghiarizare și pe teritoriul autonom al orașului Fiume locuit exclusiv de Italiani. Zilele trecute d-l Bánffy a trimis pe un om al său de încredere, d-l Dr. Alexandru Dárday la Fiume, ca să sonda opinia publică de acolo în această privință. D-l Dr. Darday a convocat pe frunțașii orașului Fiume la o consfătuire, și a căutat să-i convingă despre părinteștile intenții ale guvernului maghiar. Rind pe rind a luat cuvântul toți frunțașii italieni, și au protestat cu toată energia în contra introducerii limbei maghiare și a jandarmeriei maghiare în Fiume.

Cavalerul de Ossoina s'a jilins în contra amestecului mereu crescând al Statului în sfera autonomiei fiumane, și a declarat emisarului unguresc, că dacă Maghiarii vor continua cu ingerințele și violențele lor față de Fiumani în curînd și în Fiume va resări irredentismul italian.

Firește, că Bar. Bánffy nu va fi deloc încîntat de perspectiva, de a vedea pe Fiumani aruncîndu-se în brațele irredentismului, dar par-că el se poate opri pe po-

vârnișul pe care a apucat întreaga societate maghiară ?

NOU ZIAR PANSLAVIST

Cetim în foaia maghiară *Budapesti Hir-lap* (No. 23 c.):

«In Petersburg apare cu incepere dela Anul Nou un nou ziar panslavist, sub titlul «*Narod*». Redactorul acestui ziar este profesorul universitar *Malcinski*. Ziarul acesta are o rubrică permanentă pe seama Ungariei. Cu conducerea ac stei coloane este însărcinat un oarecare *Adamovici-Vošinski*, care, pe cit se spune, ar fi de origină din Ungaria. Acea coloană are să fie, după cum se anunță în program, un teren de întîlnire al tuturor scriitorilor slavii din Ungaria—cari sunt dispuși a cultiva sentimentul de comunitate între popoarele slave».

Dar gălăgiosul organ maghiar nu se întreabă, cum se face că *Slavii din Ungaria* redactează ziare rusești la *Petersburg* ?

E tot diplomația maghiară care produce asemenea roade: Slavii din Ungaria nefiind liberi a-și desvolta presa lor în patria lor politică adevărată, în Ungaria, intră în legături cu cercurile rusești, și-și varsă gîndurile și sentimentele lor la Petersburg.

Și n'o să regrete Maghiarii odată aceasta a lor politică, în urma căreia «*sentimentele de comunitate între toate popoarele slave*» primesc cea mai puternică impulsivă ?!

INFORMAȚIUNI

Joi, 16 Ianuarie, s'a întrunit intia oară nou alesul comitet al Ligii și și a ales biroul în următorul mod, cu unanimitate de voturi :

Președinte, d. *Mihail Vlădescu*
Vice-Președinte, d. *Barbu Delavrancea*
Casier, d. *St. Periețeanu-Buzău*
Secretari, d-nii { *A. D. Florescu*
 V. Miculescu

* * *

Iată nume'e tuturor delegaților trimiși de către Secțiunile di provincie la Congresul Ligii :

Alexandria : D. Bădescu-Roșiori. *Bacău* : C.

Vlaicu, Daniel Klein, Dim. N. Broșteanu. *Birlad* : Stroe Belloescu. *Brăila* : George Eremia, Petre Cristescu, Ion Găitan, N. Badenschi, I. G. Sassu, G. Nistor, R. S. Corbu, Victor Zaja, R. Furtunescu, I. Venert, Ion Dro: Bănciulescu, Leonte Moldoveanu. *Bruxelles* : Aurel C. Popovici. *Buzău* : Dr. Petre Inotescu, A. Perșinaru, Emil Teodoru. *Cimpulung* : Sache Nicolau, N. Gr. Iorgulescu, N. Crasăan, Ion. P. Roșianu. *Craiova* : Al. Nicolaid, N. T. Popp, C. M. Cioacăzan, G. Gîrleșteanu, M. N. Săulescu, I. T. Chețianu, G. Tirnovăanu, T. Policrat *Drăgășani* : Paul Lazăr, George Șerbănescu. *Focșani* : C. C. Mărgăritescu, Alexe Ilievici, A. T. Maroșin, Em. Constantinescu.

Galați: Col. Dr. Georgescu, I. Ciuciu, C. Lucașevici, A. Frățilă, S. Haliță, D. V. Cerkez. *Iași*: Vasile Braescu, Octav Velciu, Ioan Tanoviceanu, George Z. Dobias. *Odobești*: D. Adamovici, Ion Vălcescu. *Paris*: Dr. Staicovici, Dr. Duma, Docan, Cantilli. *Pitești*: I. P. Comanescu, Z. Z. Purcăreanu, I. N. Rădileanu, N. Z. Micescu, D. N. Zottu, C. H. Ot. *Ploești*: Z. Z. Romanescu, Luca Ionescu, Mitu Ștefănescu, Toma D. Cristescu. *Predeal*: Păr. Arhimandrit Simionescu, Ion G. Babeș. *Rîmnicu Sărat*: Dr. O. Blasian, Dr. G. Dobreanu C. Dimitriu, Al. Iteanu. *Roșiori de Vede*: Mih. C. Manciulescu, Anghel Niculescu. *Sinaia*: Dr. Emil Codru Drăgușan, Const. Drăgan. *Turnu Măgurele*: Petru Danielescu C. D. Costovici. *Turnu Severin*: I. Tintorescu, I. Lupulescu, Magnus Băileanu, I. Sefendache. *Vaslui*: Julius Iulich. *Zimnicea*: N. A. Veropulo, C. A. Vasiliu.

* * *

Reuniunea femeilor din comitatul Hunedoarei (Transilvania) a aranjat o frumoasă expoziție la Brad. Expoziția cuprinde *produse industriale românești*, felurite țesături, covoare, perdele de lână, cămăși brodate etc. Chiar Ungurii nu puteau de cit să admire, cu această ocazie, dibăcia industrială a țarancelor române din Ardeal.

* * *

D. *Ivan Rujic*, deputat în Camera Croației a făcut mai deunăzi propunerea ca școalele maghiare ce s-au aflat în Croația să fie numai decit *desfășurate*. Firește că majoritatea Camerei, alcătuită cum este din «Croați» devotați Maghiarilor, a respins această negreșit patriotică cerere.

Cu toate acestea, presa maghiară e foarte agitată de asemenea «cutezanța croată»!

O să mai văză Ungurii și alte vremuri!

* * *

D. *Nagy Sándor*, preot calvinesc în Brăila publică în ziarele maghiare din Budapesta un apel, cerind ajutorul Maghiarilor pentru școala maghiară din Brăila, care, precum spune apelul, este amenințată a fi închisă din cauza lipsei de fonduri.

Gazeta Transilvaniei adaugă la această știre, pe care o reproduce și ea:

— «Am înregistrat acestea pentru-ca să se vadă, că nimeni nu împedică pe Maghiarii din România de-a avea școale cu limba lor și pericolul, de care vorbește apelul de mai sus desigur, că dacă în adevăr există, nu vine de la vre o măsură dușmănoasă a guvernului român. cum se întâmplă aproape zilnic din partea guvernului unguresc față cu școalele Românilor de dincoace, cari nu trăesc aici cu miile, ci cu mi ioanele și nu sunt muncitori veniți de cri-alaltăieri, ci locuitori băștinași ai țerei».

* * *

Citim în *Tribuna Poporului*: A apărut de sub tipar: «*Șițe umoristice*» de *Enea Hodos*. Tipografia diecesană. Caransebeș. Editura autorului. Volumul e de un exterior elegant, tipărit pe 182 pagine, cuprinde 10 bucăți de scrieri umoristice foarte interesante Prețul 1 fl. Recomandăm această carte tuturor amicilor noștri.

* * *

D. *Svetozar-Hurban-Vaiansky*, energicul luptător al Slovacilor din Ungaria, a implinit zilele trecute al 50-lea an al vieții sale. Slovacii au serbat cu deosebită solemnitate aniversarea șefului lor.

Toate orașele slovace i-au trimis felicitări și daruri, în special l-au sărbătorit tinerimea cehoslavă de la universitățile din Viena, Budapesta, Praga și Agram.

Maî anii trecuți d. *Hurban-Vaiansky* fusese condamnat de tribunalele maghiare la un an și jumătate de temniță pe care le-a implinit alături de Părintele Dr. Lucaci la Seghedin.

* * *

După cum suntem informați, *tinerimea română, sîrbească și slovacă* de la școalele superioare din Paris va organiza în curînd un nou meeting în cauza naționalităților asupri'e din Ungaria.

* * *

Academia imperială de științe de la St. Petersburg a trimis pe profesorul Cantacof la Monte Atos, ca să facă studii asupra populațiunii creștine din Orient. Profesorul *Syrcof* (*Sircu, de origine Român*), de la Universitatea din Petersburg, este trimis în Slavonia, Transilvania, Bucovina și la mănăstirile din România, ca să studieze manuscrise și documentele slave ce s'ar găsi pe acolo.

* * *

Citim în *Revue d'Orient*: Importațiunea alcoolului român în Constantinopol crește pe zi ce merge și tînde să acapareze piața capitalei otomane. Dintre 145 de vase sosite la Constantinopol, în cursul săptămînei trecute, 61 erau de proveniență română, 56 de proveniență rusă și 28 de la Triest.

* * *

Ziarul bulgar *Svoboda* de la 4/16 Ianuarie, publică lista ziarelor și a revistelor ce au apărut în 1896 în Bulgaria. Numărul lor se urcă la 105 față cu 100 în 1895. În acest număr se află 43 de reviste speciale și literare, dintre care 24 editate la Sofia. Numărul ziarelor politice este de 62, dintre care 28 apar în Sofia.